

Козак Тамара Миколаївна

Сутність, історія й особливості міжнародних, світових або глобальних мов у політиці та міжнародних відносинах

УДК 373.45

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-5.21>

Козак Тамара Миколаївна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету
імені Івана Франка
вул. Січових Стрільців, 19,
Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-0078-5560

У статті розглянуто сутність, історію, вияви й особливості міжнародних, світових або глобальних мов у політиці та міжнародних відносин. Дослідження актуалізоване постійним зміцненням міждержавних та міжнародних зв'язків й поширенням комунікаційних можливостей людей у світі, що породжує попит на глобальні чи світові мови. Стаття починається з характеристики сутності світової, міжнародної або глобальної мови, а далі фокусується на історію й еволюцію різних таких мов. Теоретично виявлено, що міжнародна, глобальна або світова мова не обов'язково визначається кількістю її носіїв, але скоріше залежить від ролі, яку вона відіграє в політиці, міжнародних відносинах, соціальних зв'язках та комунікації. Це особливо важливо в умовах глобалізації, коли міжнаціональна комунікація має вирішальне значення для співпраці і взаєморозуміння між країнами і культурами.

Аргументовано, що міжнародний, світовий або глобальний статус мови не обов'язково визначається її лінгвістичною композицією, логічними конструкціями або семантикою, бо особливості мови не завжди визначають її роль в міжнародних відносинах. Натомість відзначено, що глобальний або міжнародний статус мови часто залежить від влади і впливу, особливо політичного, економічного, релігійного та військового, конкретного народу і держави. Відтак підсумовано, що міжнародний статус мови детермінується в значно більшій мірі соціокультурними і політичними чинниками, а не лінгвістичними особливостями мови.

Наголошено, що незважаючи на попередню домінуючість різних мов, таких як латинська та французька, сьогодні англійська мова стала основною в політиці та міжнародних відносинах і є головною для міжнародних організацій і документів. Англійська мова набула статусу світової та стала найбільш поширеною другою мовою для навчання у більшості країн світу. Ця мова використовується в більшості міжнародних організацій та загалом у міжнародних відносинах передусім через свою доступність і поширеність, витісняючи інші мови. Врешті, англійська мова отримала світовий та міжнародний статус завдяки політичному, технологічному, соціально-економічному і культурному впливу, а глобалізація грає ключову роль у підтриманні та розвитку такого статусу англійської мови. Однак використання англійської мови в світовій політиці і дипломатії – складне завданням через різний рівень володіння нею різними групами населення.

Ключові слова: політика, міжнародні відносини, мова, міжнародна мова, світова мова, глобальна мова, англійська мова.

Вступ. Чинний стан справ щодо взаємозв'язку мови, політики і міжнародних відносин, а також інших аспектів соціального життя однозначно підтверджує той факт, що деякі мови історично були або залишаються важливими чи важливішими на міжнародній арені. Ці мови можуть бути визнані як міжнародні, глобальні або світові, використовуються для міжнародного спілкування і слугують особливими «lingua franca» для різних потреби, груп і спільнот тощо. При цьому, існує доволі багато причин, які пояснюють такий статус різних мов. З одного боку, це може бути наслідком політичного і соціально-економічного впливу тих чи інших держав, націй або інших соціокультурних сил, чий представники володіють цими мовами. З іншого боку, це може бути результатом потреби у багатомовності, яка історично супроводжує розвиток людства. Ця потреба універсалізується і об'єктивізується в процесі формування мов, які можуть слугувати загальноприйнятими засобами міжнародного, міжнаціонального або міждержавного спілкування. Така тенденція особливо актуальна в останні десятиліття чи навіть півстоліття,

адже міждержавні та міжнародні зв'язки стають сильнішими, а комунікативні можливості громадян усіх країн світу розширюються. В цьому контексті дослідження історії, сутності, феномена та особливостей міжнародних, світових або глобальних мов і мов як «lingua franca» особливо актуалізується, передусім в політиці та міжнародних відносинах.

Відтак **метою** дослідження є огляд, структурування та систематизація суті, історії, виявів й особливостей міжнародних, світових чи глобальних мов у політиці та міжнародних відносинах. В ході розв'язання поставленої мети запропоновано спершу звернутись до особливостей і сутності світової, міжнародної чи глобальної мови – як в однині, так і в множині. Після цього увагу зосереджено на історії та еволюції різних світових, міжнародних або глобальних мов, причому з особливим наголосом на англійській мові.

Для досягнення цієї мети і розв'язання окремих завдань використано **методи** політичної науки, прикладної лінгвістики й загальнологічні методи, за допомогою яких розкривається сутність, еволюція та особливості міжнародних, глобальних чи світових мов,

в тому числі у контексті їхнього значення в політиці і міжнародних відносинах. Методологічною ж основою цього дослідження обрано структуралізм, постструктуралізм, структурний функціоналізм, постмарксизм і конструктивізм. На цій підставі пояснено суть, атрибути і логіку виокремлення світових, глобальних чи міжнародних мов у політиці й міжнародних відносинах. Разом з цим, особливістю роботи стало її передусім теоретико-методологічне й історіографічне спрямування, хоч воно і ґрунтується на реальному й емпіричному огляді стану поступу світових, глобальних або міжнародних мов у політиці та міжнародних відносинах в різні періоди історичного розвитку.

Аналіз публікацій і виділення невирішених проблем. Означена дослідницька проблематика доволі широко репрезентована в політичній науці, філософії, соціолінгвістиці, культурології, теорії міжнародних відносин тощо. Адже до неї і суміжних питань різного часу звертались такі (далеко не всі) науковці, як П. Барні [2], А. Герард [12], Д. Граддол [9–11], О. Єсперсен [14], Д. Кристал [4; 5], В. Крофт [3], Т. Янсон [13] й інші. Тим не менше, в науці й досі не вироблено остаточної та консолідованої позиції на предмет того, а що ж становить сутність міжнародних, світових або глобальних мов, а також якими є їхні особливості в політиці та міжнародних відносинах, у тому числі в ретроспективі, поточно й у перспективі.

Результати. Враховуючи наявні наукові доробки з означеної тематики, треба зазначити, що, з теоретико-методологічної точки зору і як відзначає О. Єсперсен [14, с. 9], мову, яку використовують люди різних національностей для спілкування між собою, можна в певному сенсі розглядати як міжнародну, глобальну або світову. Причому у цьому контексті (адже в іншому випадку треба робити уточнення) ми застосовуємо ці терміни та позначення як синонімічні або близькі за значенням, адже вони часто використовуються за ідентичною логікою. Водночас примітно і те, що такі мови, як правило, виникають одночасно із появою перших держав та відіграють важливу роль у міжнародних відносинах і дипломатії. З одного боку, ці мови важливі в умовах зміцнення міжнародних та міждержавних політичних, соціальних, економічних і культурних зв'язків, а також зростання комунікативних можливостей громадян усіх країн світу. З іншого боку, існує ризик, особливо в категоріях так званого «мовного геноциду» чи «мовного імперіалізму», що ті чи інші мови можуть витіснити інші мови з комунікативного простору, загрожуючи національній самоідентифікації представників різних держав, етносів і культур [1]. Водночас цілком зрозуміло, що існування й успішна діяльність світової спільноти і міжнародних організацій стають неможливими без наявності мови міжнародного спілкування, світової чи міжнародної мови або так званої «lingua franca». Адже відсутність такої мови часто постає непереборним бар'єром в умовах

глобалізації, коли міжнаціональна, міжмовна і міжкультурна комунікація типово стає важливим аспектом сучасності. Особливо це актуально в контексті розвитку багатьох країн за схемою держав-націй з однією державною мовою, що сприяє політичному та економічному об'єднанню цих країн, але створює перешкоди для багатосторонніх міжнародних зв'язків, взаєморозуміння та співпраці, які необхідні для підтримки сталого світового поступу. Саме у цьому випадку мова всесвітнього чи світового спілкування є необхідністю не лише у сфері дипломатії та політичної співпраці, а й у всіх аспектах соціальної комунікації в умовах інформатизованого суспільства і глобалізованої світової політики й економіки.

Разом з цим, практика і ситуація у світі доводять, що мова, яка називається міжнародною, глобальною, світовою, звикло не є мовою, якою говорить найбільше людей у якості своєї рідної мови або якою вони володіють найкраще. Замість цього, світова мова набуває свого статусу завдяки загальному визнанню її глобальної або міжнародної важливості, коли ця мова функціонально визначається особливою роллю, яку вона відіграє, і це за умови, що таке визнання поширюється на кілька або більшість країн у світі. Іншими словами, жодна мова не постає світовою або міжнародною лише через те, що багато людей спілкуються нею, а скоріше через те, що це мова, якою комунікують різні люди та країни, для котрих ця мова, яка прагне до статусу світової або міжнародної, не є рідною [4].

Причому існують різні шляхи досягнення такого статусу чи сприйняття тієї або іншою мовою. Так, у деяких випадках мова набуває статусу міжнародної або глобальної завдяки тому, що все більше країн офіційно визнають її як державну або офіційну мову, часто разом зі своєю рідною чи первинною мовою, навіть якщо це робиться для використання цієї мови для роботи у сферах освіти, урядування, законодавства, дипломатії, комунікацій тощо. В інших ситуаціях статус мови як світової або міжнародної може бути визначений різними чинниками, такими як історичні традиції, політична доцільність, прагнення до комерційних, культурних чи технологічних контактів й інновацій а так далі. Все залежить від того, якій мові і як надається пріоритет у системі навчання іноземних мов в різних країнах. Навіть якщо мова не має офіційного статусу, вона все-ж може наблизитися до світової чи міжнародного статусу через своє впливове місце в системі освіти. Ще в іншому випадку, мова може набувати статусу міжнародної чи глобальної через сприйняття її як найефективнішої для отримання певних соціальних, економічних, культурних і навіть політичних вигод в умовах сучасного глобалізованого світу або в певних інституційних, бізнесових, соціальних та інших середовищах [4].

Також потрібно відзначити, що тенденція мови до статусу міжнародної не визначається чи не

стільки визначається лише кількістю її носіїв, які володіють цією мовою як рідною або другою, а також залежить від структури цих носіїв та від того, хто саме використовує цю мову і є її мовцями. У деяких випадках мова наближається до статусу світової мови, якщо країна, звідки вона походить, а також мовці цієї мови, що володіють нею як рідною, наділені політичним та соціально-економічним впливом (над іншими) у світі. В інших ситуаціях мова може стати міжнародною чи світовою, навіть якщо країна, яка її представляє, не має значного впливу, однак та чи інша мова починає використовуватися у все більшій кількості чи різноманітності важливих сфер життя. Це засвідчує про те, що спрямованість мови до міжнародного, світового або глобального статусу визначається різними економічними, політичними, технологічними, культурними й іншими факторами, що домінують у суспільному житті. Фактично ж жодна мова не існує незалежно від користувачів, які нею володіють або прагнуть володіти, а впорядковується їхніми лінгвістичними перевагами. Іншими словами, успіх мови визначається успіхом її спікерів, адже це відкриває можливості для інших людей, які бажають чи намагаються освоїти ту чи іншу мову як світову або міжнародну мову.

Отже, важливо підкреслити, що міжнародний статус мови не є результатом її лінгвістичної будови, логічних конструкцій або семантики. Хоча деякі мови, які мають або мали статус міжнародних чи світових, можуть мати певні особливості, що роблять їх привабливими, ці особливості зовсім не можуть бути визначальними факторами у досягненні певною мовою такого статусу [4]. Відтак всі очікувані чи передбачувані атрибути привабливості деяких міжнародних мов, по суті, є випадковими, адже вони, гіпотетично, можуть відноситися до будь-якої мови, яка набула б статус міжнародної. Це підтверджує, що жодна мова не стає міжнародною чи світовою через свої внутрішні особливості, обсяг словникового запасу чи певні історичні аспекти, такі як спадок «великої» літератури або асоціації з «великою» культурою або релігією і так далі. Фактично такі фактори не можуть гарантувати «вживання» будь-якої мови. Натомість всяка мова стає міжнародною чи світовою переважно завдяки владі, впливовості, особливо політичній, економічній, релігійній та військовій, свого народу та держави (або народів і держав), для яких ця мова є першою або рідною.

Це факт, який підтверджує, що в сучасному світі не існує та, можливо, не буде існувати міжнародної чи світової мови, яка би мала універсальну природу і переваги, не завдаючи шкоди іншим мовам. Навіть якщо створити таку мову з благородних мотивів і позбавити її національних обмежень чи атрибутів [4]. Цей висновок навіть очевидний тоді, коли всі мови розділити на природні та штучні, які

можуть мати статус міжнародних або світових. Адже природні мови історично формуються на конкретних територіях, розвиваються як певні системи та стають чи можуть ставати міжнародними лише після кодифікації і впливу лінгвістичних й екстралінгвістичних факторів, таких як соціальні, економічні, політичні, культурні та військові. Зазвичай вони представляють собою мови певних народів і держав, і, виступаючи як «посередники», піддаються процесам конвергенції й дивергенції. Прикладами таких мов є латинська мова, котра історично використовувалася в середньовічній Європі, або сучасні мови, такі як англійська, французька, німецька, китайська та інші мови. У цих мовах міжнародна роль виникає як наслідок їхньої первинної функції етнічних мов. Тому ця ситуація підкреслює складність створення чи використання абсолютно універсальної мови на підставі природної мови, яка б задовольняла всі потреби в міжнародному спілкуванні без завдання шкоди іншим мовам [18].

Штучні світові мови відрізняються тим, що в них роль міжнародності є першорядною чи основною. Ці мови створені спеціально з метою міжнародного спілкування та комунікації. Їх можна розділити на дві категорії: контактні або «змішані» мови і власне штучні мови, які типово виникають у результаті потреб міжнаціонального спілкування на різномовних і багатонаціональних територіях. Так, контактні мови виникають у ситуаціях гострих міжетнічних і міжнаціональних контактів, де існує настільки гостра потреба взаєморозуміння, що мовам треба адаптуватися до нових умов. Прикладами таких мов є піджинізовані мови, такі як піджинізована англійська або неомеланезійська, а також креольські мови, такі як гаїтянська [3, с. 191; 8]. Штучні мови навпаки створюються свідомо науковцями і практиками для міжнародного спілкування. Це можуть бути допоміжні, вигадані або експериментальні мови й існують сотні і навіть близько тисячі проектів таких мов [1]. Деякі з них включають в себе Волапюк, створену німецьким священиком Й. Шлеєром у 1879 році, Есперанто, створену польським лікарем і поліглотом Л. Заменгофом у 1887 році, Ідо, створену Луї де Бофроном в 1907 році, Окциденталь, створену естонським дослідником Е. де Валем у 1922 році, Інтерлінгву, створену Міжнародною асоціацією допоміжної мови під керівництвом А. Ґоуда в 1951 році, Тікі Пону, створену в 2001 році, а також різноманітні мови програмування тощо [7, с. 27; 17]. Тим не менше, ці штучні мови ніколи не набули та навряд набудуть широкого розповсюдження в глобальній політиці, економіці, соціальній сфері і міжнародних відносинах. Вони лишилися позаду національних мов, які перманентно виконують роль мов міжнародного спілкування [1].

Різні історичні форми світових або міжнародних мов також не володіли загальноприйнятою

універсальною реальністю чи всебічними перевагами. Проте їхня еволюція, розвиток і згасання, зокрема при розгляді латинської і французької мов (та в певній мірі іспанської та німецької мови), відзначаються важливим внеском у світову історію. Це дає змогу зрозуміти, які шляхи може обрати сучасна світова мова та які можливі наслідки це матиме для людства [1]. Латинська та французька мови і, до певної міри, інші мови, приміром, відіграли важливу роль у визначенні певних закономірностей, які мали суттєвий вплив на поточний статус англійської мови у світовій політиці та міжнародних відносинах. Розгляд їхнього розвитку й історії може пролити світло на те, якими є або можуть бути особливості і критерії світової, міжнародної чи глобальної мови.

Упродовж багатьох століть в минулому найбільш поширеною мовою для міжетнічного та міжнародного спілкування була латинська мова, яка відіграла важливу роль у становленні різноманітної європейської культури та формуванні цивілізаційного простору в Європі [1]. Поширення латинської мови і її метаморфози відбувалися на берегах Середземного моря протягом XI–X століть до нашої ери. Відзначаючи період від IX до III століть до нашої ери, помітно, що латинська мова здобувала перевагу над іншими стародавніми мовами Італії. Інший же ключовий період, з I століття нашої ери, був часом розквіту латинської мови, коли вже були створені класичні твори видатних філософів і мислителів, таких як Цезар, Цицерон, Горацій і Тиціан. У цей період латинь стала загальнодоступною мовою спілкування, а в подальшому стала основою для «живих» романських мов. Римляни, завдяки своєму військово-політичному й економічному впливу, розпочали поширювати латинську мову в регіонах Північної Африки, Іспанії, Галії, Британії, Німеччини, Греції, Паннонії і Дакії. Ця процедура латинізації мовного простору призвела до витіснення і навіть знищення мов різних націй, які населяли ці регіони [1]. З іншого боку, засвоєння латинської мови відкрило для її мовців та еліти нові можливості для комунікації в різних частинах Римської імперії, забезпечивши нові соціальні та політичні перспективи і підвищивши конкурентоспроможність суспільства. Це відбувалося, оскільки латинська мова була державною мовою Римської імперії і Західної Римської імперії, стаючи мовою науки, літератури і культури й, у підсумку та сучасним категоріями, мовою міжнародного спілкування. Використовуючи латинську мову, представники різних націй здійснювали спілкування, особливо у сферах політики, релігії, науки, медицини, права, культури. Відтак латинська мова була найпоширенішою та загальною мовою в Західній Європі, виступаючи не лише як писемна, але і розмовна мова всієї цієї частини континенту. І це навіть після колапсу Західної Римської імперії

в V столітті нашої ери і не будучи рідною мовою одного народу. У результаті цього, латинська мова протягом майже двох тисячоліть відома своєю роллю в міжнародному спілкуванні і безумовно постала історичною мовою міжнародного спілкування. Адже у період Середньовіччя вона функціонувала як найпоширеніша та загальна мова, яка об'єднувала писемний й усний спосіб спілкування практично в усій Західній Європі.

Разом із цим, необхідно відзначити, що більшість західноєвропейських мов сформувалися під впливом саме латинської мови як основного джерела лексичного збагачення в сферах політики, права, дипломатії, науки та технічної термінології. Зокрема, з V століття нашої ери, після розпаду Римської імперії та ослаблення її зв'язків з провінціями, що набули незалежності і почали розвивати державність, майже всі мови Західної Європи, утворюючи романську мовну групу, розпочали свій розвиток на основі латинської мови [1]. Таким чином латинська мова, яка поєднувалася з місцевими діалектами, послужила основою для формування різних романських мов, таких як іспанська, галісійська, португальська, каталанська, провансальська, французька, італійська, сардинська, ретороманська, румунська, молдавська, окситанська, лігурійська, астурійська, арпітанська, арагонська, сардська й інші [13; 16]. Цей процес був завершений до IX століття, а нині ці мови визнані державними або офіційними мовами у понад 60 країнах світу. Вони визначають лінгвістичне середовище Європи і часто претендують на статус міжнародних або світових мов, особливо у випадку країн з історією активної колонізації [1].

Водночас, вже в XI столітті змінилася міжнародна лінгвістична ситуація, яка раніше характеризувалася переважанням латинської мови. Адже французька мова почала активно набувати статусу міжнародної чи світової мови. Початково це було пов'язано з норманським завоюванням Англії і поширенням французької мови під час хресто-вих походів, включаючи ті, які відбувалися під покровительством Франції. Подальше поширення французької мови охопило численні європейські країни, такі як Німеччина, Нідерланди, окремі регіони Італії і Греції тощо. Також французька стала мовою деяких династій поза межами Європи, коли французькі еліти прийшли до влади. Важливо відзначити, що французьку мову використовували переважно для дипломатичної кореспонденції, роботи на міжнародних форумах, міждержавних переговорах, організації Олімпійських ігор, а в публіці вона типово сприймалася як ознака освіченості. Французька мова використовувалася навіть в англійському парламенті та серед вищої політичної еліти Англії протягом понад 300 років. Проте в XIV–XV століттях в Англії французька врешті почала втрачати свій попередній статус, а тому

більше не використовувалася в політичних колах і парламенті, залишаючись лише мовою королівського двору та міжнародного спілкування.

Це засвідчує, що в пізньому Середньовіччі та в період Нового часу виникла система двомовності, яка включала латинську і французьку мови у міжнародних відносинах, причому обидві ці мови виконували різні функції. Французька мова головним чином використовувалася як світська та не пов'язана з церквою мова і застосовувалася не стільки в міжнародній політиці, скільки в роботі королівських дворів й адміністрацій [2, с. 17]. Латинська мова натомість була «живою» мовою і використовувалася в католицькій церкві, освіті і науці. Проте ситуація змінилася в XVI столітті, коли латинська мова майже повністю втратила свій статус «живої» мови. Вона зберегла свою роль лише як мова дипломатії (до кінця XVII століття), науки (до кінця XVIII століття), університетської освіти (до початку XX століття) та католицького обряду (досі поряд з італійською мовою залишається офіційною мовою Костелу) [1]. Ця зміна була обумовлена втратою латиною своєї колишньої релігійної і політичної нейтральності, а тому це й позбавило її основних переваг порівняно з новими мовами, зокрема французькою, які стали активно розвиватися в епоху Нового часу, особливо після «Вестфальського миру» 1648 року.

Отже, змагання між колись нейтральною латиною і все більш популярною французькою мовою, особливо в політичних і наукових колах різних європейських країн, перетворилося на «битву» різних політичних і соціально-економічних сил. Цікаво, що переважання французької мови і культури в Європі відбулося в епоху Людовика XIV і досягло свого виняткового розквіту під час Просвітництва, коли Франція була центром наукового, інтелектуального та культурного життя в світі, а також джерелом передових ідей та центром відкриттів, котрі поширювались по всьому світу [15]. Зокрема, ідеї видатних французьких філософів, які критикували існуючі в той час інституції, звичаї та мораль й вірили в роль природи і людського прогресу, відіграли ключову роль у зміцненні позицій французької мови як мови спілкування верховних політичних еліт та освічених верств Європи. Тому зовсім закономірно, що у XVIII столітті настала епоха франкомовного переважання в міжнародних відносинах, оскільки використання французької мови в якості мови міжнародного спілкування досягло свого піку.

Однак в цей самий період французька мова, яка колись володіла статусом міжнародної та світової мови дипломатії і міжнародних відносинах, стала стикатися з конкуренцією англійської мови. Це було в основному наслідком зростання впливу англійської та американської економічної еліти на світовій арені торгівлі і політики. Навіть не дивлячись на історичне переважання французької мови у міжнародних справах, визнання престижу французької

культури та літератури, вплив Франції на політику та військові конфлікти, а також різке поширення французької мови, остання поступово втратила своє «лідерство» як мова міжнародного спілкування. Це стало результатом виходу на передовий план мов тих націй і держав, які були найбільш розвиненими соціально, економічно і політично. Ця ситуація, яка може здатися парадоксальною, співпала з часом наполеонівських війн і виявилася певним родом кінцем епохи всеосяжності французької мови. У підсумку, об'єктивну причину занепаду французької мови і втрати нею лідерства як мови міжнародного спілкування становив вплив промислових революцій та подальшого соціально-економічного розвитку окремих країн.

Отже, світова лінгвістична динаміка стала рефлектувати важливий аспект у своєму розвитку, вказуючи, що мови, які виходили на передній план у політиці, міжнародних відносинах і глобалізованому світовому ринку, почали співвідноситися з прогресом і впливом відповідних держав та їхніх народів. Як помітив Д. Кристал, мова стає впливовою на світовій та міжнародній арені тоді, коли країна та її населення, які говорять цією мовою, стають сильними та впливовими, оскільки мова могутньої держави поширюється разом із її політичним та економічним впливом [5, с. 28]. У цьому сенсі навіть перед Першою світовою війною французька мова офіційно позиціонувалась як єдиновизнана міжнародна і світова мова, але на практиці відбувався великий вплив англійської мови, котру все частіше і частіше використовували в різних сферах і випадках. А вже після Першої світової війни, зокрема в розрізі укладання Версальського договору 1919 року, який був підписаний французькою і англійською мовами (порушуючи історичну традицію укладання міжнародних угод лише французькою мовою [1]), виявилось очевидним, що період дипломатичної та міжнародної одномовності на основі французької мови у світі завершився. Геополітична спільнота світу визнала, що англійська мова виходить на передовий план [12, с. 23]. Французька мова більше втратила міжнародне значення під час Другої світової війни, коли відбулась німецька окупація і відтак вплив на французьку мову. Тим паче, що в 1944 році, після визволення Франції спільно військами Великобританії і США, англійська мова почала активно поширюватися у Франції. Винятком був франкомовний світ колишніх французьких колоній, які після набуття незалежності вирішили зберегти французьку мову як державну чи принаймні офіційну мову.

Це означає, що вказаний період став початком «лінгвістичного завоювання» Європи і світу з боку США та Великої Британії, адже населення різних регіонів світу стало віддавати перевагу вивченню англійської мови. Утім ця ситуація була зустрінутою з різними відношеннями. Номінально було

прийнято відомий принцип формального захисту багатомовності в міжнародних організаціях, створених у XX столітті з метою сприяння світовій реконструкції та управлінню світовими подіями. Ця багатомовність стосувалась якщо не всіх мов, то принаймні таких, як англійська, французька, іспанська, німецька й інші [11, с. 8]. Але, як відзначив той же Д. Кристал, насправді більшість міжнародних організацій використовують англійську як свою робочу мову, і тільки менше половини з них використовують французьку мову [5, с. 28]. Це засвідчує те, що в сучасному світі англійська мова користується набагато більшим попитом для ведення різних міжнародних справ та розв'язання міжнародних проблем, порівняно з будь-якими іншими мовами [1]. Поетапно англійська мова набула статусу нової, найновішої чи чинної світової або міжнародної мови і стала невід'ємною частиною глобальних процесів. Хоча інші мови, такі як іспанська, португальська, голландська, німецька, російська, китайська тощо, теж мають ознаки міжнародних мов і використовуються в різних частинах світу, але їхнє застосування в міжнародних відносинах відстає від англійської.

Важливо відзначити, що ще у 1780 році Дж. Адамс, один із засновників США і другий президент країни, передбачив, що в майбутньому англійська мова стане домінуючою мовою у світі, витісняючи латинську і французьку [4]. Подібні прогнози знову повторювалися у XIX столітті, однак лише у другій половині XX століття ці передбачення постали реальністю. Сьогодні же англійська мова має особливий адміністративний, офіційний та політичний статус у понад 70 країнах. Зокрема, англійська мова є найдоступнішою другою мовою в світі і це надає їй важливу роль та пріоритет у політиці навчання іноземних мов, як для молоді, так і для дорослих, навіть у тих країнах, де вона не є офіційною мовою. В цілому це засвідчує про те, що англійська мова як світова/глобальна мова почала знаходити своє застосування, включаючи інструментальне, з початку XIX століття, і тільки в середині XX століття вона почала здобувати лідируючі позиції й навіть, свого роду, односторонньо доминувати у світі.

При цьому, ідея природної мови як практичного інструменту, необхідного для всього світу, зародилася лише на початку 1950-х років, зокрема після Другої світової війни. Хоча ще наприкінці XIX століття подібні ідеї висловлювались у контексті розробки штучних мов, але справжнє розуміння природної мови в такій ролі виникло з затримкою. Причина розуміння природної мови як найбільш доступного інструмента для всесвітнього спілкування полягає у наступному: після Другої світової війни світ стикнувся з нагальною потребою в механізмі, який би дозволив націям та державам ефективно спілкуватися одна із одною та слухати одна одну. Враховуючи, що кількість незалежних

держав у світі значно зросла в другій половині XX століття, зокрема в кілька разів, це було очікувано. Приміром, у 1945 році ООН об'єднувала 51 державу [6, с. 149–151], а на межі століть кількість країн-членів ООН збільшилася до понад 190. Це призвело до зростаючих очікувань виробити концепцію «робочої мови» як більш доступної альтернативи дорогим і часто важкодоступним і багата етапним процедурам багатостороннього перекладу. В цьому сенсі англійська мова почала розглядатися і все частіше використовуватися як найбільш доступна міжнародна або світова мова, зокрема в сферах дипломатії та міжнародних політичних, соціальних, економічних відносинах тощо [4].

У цьому контексті постає питання стосовно статистичної оцінки поширення різних світових або міжнародних мов у реальній дипломатії та світовій політиці. Очевидно, що носії англійської мови можуть бути різними, оскільки для деяких ця мова є рідною, для інших – другою, а для ще інших – штучною або піджинізованою мовою (навіть якщо ця мова є рідною або ж другою). Таким чином, визначення поширеності англійської мови у світі має велику політичну значущість, оскільки воно залежить від того, хто складає вибірку для визначення обсягу застосування англійської мови та хто має інтерес у цьому. Тим не менше, за найширшими оцінками на сьогоднішній день близько від 1,5 до 2 мільярдів осіб користуються англійською мовою у всіх її різновидах і формах, що робить її найпоширенішою з-поміж всіх мов, включаючи ті, що мають статус світових або міжнародних [9]. Тому за оптимістичними прогнозами англійською мовою може спілкуватись або вже спілкується майже кожен третій житель планети. Цікаво, що спостерігається тенденція до зменшення частки носіїв англійської мови як рідної, порівняно з тими, для кого англійська є другою мовою. Ще наприкінці XX століття приблизно 8% населення розмовляло англійською мовою як рідною, а на початку XXI століття ця частка зменшилася до трохи більш 5% й очікується, що в середині XXI століття вона ще більше скоротиться – до менше 5% [10, с. 61]. Ситуація може вражати, особливо на тлі сприйняття англійської мови як дійсно міжнародної або світової мови [4].

З огляду на це, вчені вказують на необхідність розглядати кілька ключових груп причин, які привели до того, що англійська мова набула особливого статусу як світова і міжнародна мова, і серед них є як обґрунтовані, так і менш обґрунтовані. З-поміж менш обґрунтованих причин, які часто неправильно надають перевагу англійській мові, варто відзначити внутрішні або структурно-лінгвістичні чинники, які невірно приписують властивостям самої мови перевагу і відзначають умовні ознаки мови, які мають вигідну структуру (наприклад, простота мови, характери мови тощо). Натомість серед обґрунтованих причин переважання

цієї мови треба виділити зовнішні фактори або чинники, які не обмежуються властивостями самої мови, а в основному обумовлюються владою та впливом людей, які спілкуються цією – англійською – мовою. Суть у тому, що влада та вплив набувають різних форм у політичному, військовому, технологічному, соціальному, економічному та культурному контекстах тощо.

Зокрема, політичний вплив англійської мови історично коріниться передусім у колонізаційних процесах, що тривали протягом XVI–XX століть і призвели до глобального поширення цієї мови, даруючи їй навіть статус «мови, за якої не заходить сонце». Технологічна домінантність англійської мови розкрилася в зрізі промислової революції XVII–XVIII століть, що стала значущою подією у світі англосмовних країн. Соціально-економічний вплив англійської мови найбільше проявився в XIX–XX століттях, коли США почали випереджати Великобританію і за чисельністю населення, і за поширенням англійської мови в світі. Врешті-решт, культурний примат англійської мови став яскравим у XX столітті, коли майже всі сфери суспільного життя стали насиченими американським, а тому і англосмовним впливом. Ось чому в сучасному світі можна виділити принаймні кілька сфер, в яких англійська мова займає «видатне» місце на міжнародному і світовому рівнях, зокрема в політиці, економіці, журналістиці, рекламі, мовленні, кіноіндустрії, популярній музиці, подорожах, питаннях безпеки, освіті, комунікаціях і багатьох інших. Такий великий функціональний спектр англійської мови, з одного боку, обґрунтовує її статус як глобальної або міжнародної, а з іншого боку, ще більше зміцнює цей статус, оскільки все більше і більше країн, міжнародних організацій і людей розглядають англійську мову як цінний інструмент для досягнення своїх цілей [4].

Разом з цим, важливо розрізнати еволюцію поширення і визнання англійської мови як світової, глобальної або міжнародної мови у сучасному світі від схожих процесів у минулому. Різниця полягає в активному впливі процесів глобалізації, які відіграють ключову роль в підтримці і подальшому розвитку статусу англійської як глобальної мови. У сучасному світі багато сфер, що сприяли росту англійської мови як «видатної» міжнародної мови і впливають на її майбутнє позиціонування, становлять собою приклади соціальних процесів, які можна охарактеризувати терміном «глобалізація». Відтак важливо відзначити, що мова є надзвичайно демократичним явищем і навіть «інститутом демократизації» [4], адже володіння нею дає право на її використання. Навики мови дозволяють будь-кому адаптувати, збагачувати, скорочувати, трансформувати чи реконструювати мову. Це можуть робити як носії англійської мови як рідної, так і ті, для кого вона є другою мовою.

Отже, відзначається важлива особливість у розумінні англійської мови як міжнародної, світової чи глобальної. Це спостереження про зменшення кількості носіїв англійської мови як рідної у порівнянні з кількістю тих, для кого ця мова є другою. Така дихотомія призводить до зміни способу сприйняття англійської мови, яка втрачає своє поняття як індивідуальної мови в однині та постає більш колективною і в множині. Не дивлячись на це, англійська мова втримує свій статус світової мови та далі розвивається як така. Це відображено в тенденції виникнення своєрідної «меліорації» в англосмовному просторі, коли слова і вирази, які колись вважалися «місцевими» або «низькокласними», отримують важливий політичний і соціально-економічний статус, виходячи за рамки англійської мови як рідної, що врешті-решт впливає на глобалізаційні процеси у світі.

Висновки. Отже, можна зробити загальнотеоретичний висновок, що мова міжнародного спілкування, міжнародна, глобальна або ж світова мова не завжди визначається кількістю носіїв, які нею володіють, а радше залежить від ролі, яку вона відіграє в політиці, міжнародних відносинах, соціальних зв'язках і комунікації. Крім того, важливо враховувати, що існує різниця між рідними мовами та мовами міжнародного спілкування, а останні набувають свого статусу завдяки загальному визнанню їхньої глобальної і міжнародної важливості. Це є ключовим аспектом в умовах глобалізації, коли міжнаціональна комунікація стає надзвичайно важливою для співпраці та розуміння між країнами і культурами.

Також аргументовано, що міжнародний, світовий або глобальний статус мови не залежить від її лінгвістичної композиції, логічних конструкцій або семантики, бо особливості мови не є визначальними факторами в досягненні міжнародного статусу. Відповідно, немає універсальної мови, яка би задовольняла всі потреби міжнародного спілкування без завдання шкоди іншим мовам. Натомість доведено, що глобальний або міжнародний статус мови зазвичай залежить від влади і впливу, особливо політичної, економічної, релігійної та військової, конкретного народу і держави. Відтак підсумовано, що міжнародний статус мови визначається більше соціокультурними і політичними чинниками, ніж лінгвістичними особливостями мови.

Врешті, зазначено, що попри домінування у минулому різних мов, зокрема спершу латинської, а згодом французької, сьогодні саме англійська мова почала переважати в політиці та міжнародних відносинах і постала головною мовою для міжнародних організацій та документів. Англійська мова набула статусу світової та стала найбільш доступною другою мовою для навчання у багатьох або навіть більшості країн. Ця мова є робочою

мовою в багатьох міжнародних організаціях і загалом у міжнародних відносинах через свою доступність та розповсюдженість, тим самим інтенсивно витісняючи інші мови. Крім того, англійська мова визнана світовою і міжнародною мовою завдяки впливовим політичним, технологічним, соціально-економічним і культурним чинникам. Саме глобалізація грає ключову роль у збереженні та подальшому розвитку такого статусу англійської мови. Однак важливо, що використання англійської мови у світовій політиці та дипломатії є складним питанням через різні рівні володіння нею різними групами населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козак Т. Функціонування мови міжнародного спілкування: історичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2013. Вип. 3. С. 274–280.
2. Burney P. *Les langues internationales*. Paris: PUF, 1966. 128 p.
3. Croft W. *Explaining Language Change. An Evolutionary Approach*. Edinburgh: Pearson Education, 2000. 287 p.
4. Crystal D. A global language // Seargeant P., Swann J. *English in the world: history, diversity, change*. Abingdon: Routledge, 2012. P. 151–177.
5. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 228 p.
6. Fomerand J. *The A to Z of the United Nations*. Lanham: Scarecrow Press, 2009. 571 p.
7. Gabrielli M. *Programming languages principles and paradigms*. London, New York: Springer, 2010. 440 p.
8. *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names*. NY: UN, 2002. URL: https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/pdf/Glossary_of_terms_revised.pdf
9. Graddol D. *English Next: Why Global English may Mean the End of «English as a Foreign Language»*. London: British Council, 2006. 132 p.
10. Graddol D. *The decline of the native speaker = Le déclin du locuteur natif // Meinhof U., Graddol D. English in a Changing World = L'anglais dans un monde changeant*. AILA Review. 1999. Vol. 13. P. 57–68.
11. Graddol D. *The Future of English: A Guide to Forecasting the Popularity of English in the 21st Century*. London: The British Council, 1997. 66 p.
12. Guerard A. *A Short History of the International Language Movement*. Boni and Liveright, 1921. 286 p.
13. Janson T. *A Natural History of Latin. The Story of the World's Most Successful Language*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 316 p.
14. Jespersen O. *International English*. Routledge, 2013. 208 p.
15. Lewis H. *The Age of Enlightenment. The European Dream of Progress and Enlightenment (The International World History Project)*. Pittsburgh: The World History Center, 1992.
16. McWhorter J. *The Power of Babel: A Natural History of Language*. New York: HarperCollins, 2002. 336 p.
17. Pratt T., Zelkowitz M. *Programming languages, design and implementation: 4th ed*. Prentice Hall, 2000. 649 p.
18. Ruhlen M. *The Origin of Language: Tracing the Evolution of the Mother Tongue*. New York: John Wiley, 1994. 256 p.

REFERENCES:

1. Kozak, T. (2013). *Funktsionuvannia movy mizhnarodnoho spilkuvannia: istorychnyi aspect [Functioning of the language of international communication: historical aspect]*. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politoh. studii*. Vyp. 3. S. 274–280.
2. Burney, P. (1966). *Les langues internationales*. Paris: PUF. 128 p.
3. Croft, W. (2000). *Explaining Language Change. An Evolutionary Approach*. Edinburgh: Pearson Education. 287 p.
4. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 228 p.
5. Crystal, D. (2012). *A global language*, Seargeant P., Swann J. *English in the world: history, diversity, change*. Abingdon: Routledge. P. 151–177.
6. Fomerand, J. (2009). *The A to Z of the United Nations*. Lanham: Scarecrow Press, 2009. 571 p.
7. Gabrielli, M. (2010). *Programming languages principles and paradigms*. London, New York: Springer. 440 p.
8. *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names*. NY: UN, 2002. URL: https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/pdf/Glossary_of_terms_revised.pdf
9. Graddol, D. (2006). *English Next: Why Global English may Mean the End of «English as a Foreign Language»*. London: British Council. 132 p.
10. Graddol, D. (1999). *The decline of the native speaker = Le déclin du locuteur natif, Meinhof U., Graddol D. English in a Changing World = L'anglais dans un monde changeant*. AILA Review. Vol. 13. P. 57–68.
11. Graddol, D. (1997). *The Future of English: A Guide to Forecasting the Popularity of English in the 21st Century*. London: The British Council. 66 p.
12. Guerard, A. (1921). *A Short History of the International Language Movement*. Boni and Liveright. 286 p.
13. Janson, T. (2007). *A Natural History of Latin. The Story of the World's Most Successful Language*. Oxford: Oxford University Press. 316 p.
14. Jespersen, O. (2013). *International English*. Routledge. 208 p.
15. Lewis, H. (1992). *The Age of Enlightenment. The European Dream of Progress and Enlightenment (The International World History Project)*. Pittsburgh: The World History Center.
16. McWhorter, J. (2002). *The Power of Babel: A Natural History of Language*. New York: HarperCollins. 336 p.
17. Pratt, T., Zelkowitz, M. (2000). *Programming languages, design and implementation: 4th ed*. Prentice Hall. 649 p.
18. Ruhlen, M. (1994). *The Origin of Language: Tracing the Evolution of the Mother Tongue*. New York: John Wiley. 256 p.

The essence, history and features of international, world or global languages in politics and international relations

Kozak Tamara Mykolayivna

PhD in Political Science,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages
Faculty of International Relations
Ivan Franko National University of Lviv
Sichovych Strilciv str., 19, Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0078-5560

The article examines the essence, history, manifestations and features of international, global or world languages in politics and international relations. The research is driven by the ongoing strengthening of interstate and international relations and the expansion of public communication capabilities worldwide, which generate demand for global or world languages. The article begins with a characterization of the essence of global, international or world language and then focuses on the history and evolution of various languages. Theoretically, it is found that an international, global or world language is not necessarily determined by the number of its speakers, but rather by the role it plays in politics, international relations, social connections and communication. This is especially crucial in the context of globalization when intercultural communication is vital for cooperation and mutual understanding between countries and cultures.

It is argued that the international, world or global status of a language is not necessarily defined by its linguistic composition, logical constructs or semantics, because the characteristics of a language do not always determine its role in international relations. Instead, it is noted that the global or international status of a language often depends on the power and influence, especially the political, economic, religious and military power, of a specific nation and state. Therefore, it is concluded that the international status of a language is caused to a much greater extent by socio-cultural and political factors rather than the linguistic features of that language.

It is also emphasized that despite the previous dominance of various languages such as Latin and French, English has become the primary language in politics and international relations and is the main language for international organizations and documents as for today. English has gained world status and has become the most widely spoken second language for education in most countries worldwide. This language is used in most international organizations and, in general, in international relations primarily due to its accessibility and prevalence, thus displacing other languages. Finally, English has acquired its global and international status through political, technological, socio-economic and cultural influence, with globalization playing a key role in maintaining and developing this status. However, using English in world politics and diplomacy is a challenging task due to the varying levels of proficiency among different population groups.

Key words: *politics, international relations, language, international language, world language, global language, English.*